

Policy brief #1, 11.11. 2022.

Український Рух опору на окупованих територіях

Сергій Кардаш

ЦПР НаУОА

Юрій Мацієвський

ЦПР НАУОА

Наукова редакція

Юрій Мацієвський

Центр політичних досліджень НаУОА

Острог, 2022

У цьому огляді ми зосередили увагу на діяльності партизанських груп, яка в Україні має назву Руху опору. На прикладі тимчасово окупованих районів Херсонської, Запорізької, Луганської областей та анексованого Криму ми показуємо зміну форм опору, масштаби та спектр діяльності руху.

Тут ми хочемо наголосити, що вплив підпільних акцій Руху опору суттєво впливає на логістичні можливості окупаційної армії, її морально-психологічний дух та бажання окремих осіб продовжувати співпрацю з окупантами. Все разом суттєво підриває можливості РФ з встановлення адміністративного контролю над захопленими територіями та їх поглинання до складу РФ.

Система національного спротиву України

Відповідно до [закону](#) (Про систему національного спротиву) – складовими національного спротиву є територіальна оборона і рух опору. Національний спротив в Україні має два різновиди – військовий і цивільний. Військова протидія передбачає діяльність на тимчасово захоплених територіях партизанських загонів та у певних ситуаціях територіальної оборони, добровольчих формувань територіальних громад. Відповідальність за підготовку та організацію руху опору покладена на Сили спеціальних операцій (ССО).

Громадський, або цивільний опір концентрується на ненасильницьких діях – акціях «тихої» непокори, поширення листівок чи іншого графічного матеріалу, інформування ЗСУ про діяльність окупаційних військ тощо. Координацією ненасильницького опору окупації [займається](#) Центр національного спротиву, створений у березні 2022 року.

Цивільний опір на початку повномасштабного вторгнення

У перші тижні повномасштабного вторгнення цивільний опір набув переважно форми масових акцій протесту проти дій російських військ. На початку березня хвиля громадських виступів охопила окупований Південь та Схід країни.

Виступи в Херсоні почалися після того, як стало відомо, що до міста має заїхати гуманітарний конвой і готується пропагандистський мітинг. 5 березня херсонці [заповнили](#) всю площу Свободи у центрі міста. Очевидці стверджували, що такої кількості мітингувальників Херсон ще ніколи не бачив. З Херсона хвиля протестів прокотилася по всьому регіону. 6 березня [почалися](#) протести в Каховці та Новій Каховці, де росіяни буквально одразу почали стріляти по мирних мітингувальниках. Виступи у цих містах тривали і наступні тижні – протестувальників розганяли пострілами та світлошумовими гранатами, але вони продовжили збиратися.

Хвиля протестів охопила також окуповані регіони Запорізької області. Так, 5 березня у Мелітополі та інших окупованих містах та селищах Запорізької області [розпочалися](#) мирні виступи населення. Як і в Херсоні акції протесту в Мелітополі тривали цілими тижнями. Люди проходили колонами із жовто-блакитними прапорами з гаслами проти окупації та вимогами відпустити викрадених людей.

На мітинг 5 березня [вийшли](#) і жителі Бердянська, зірвавши пропагандистську акцію, коли окупанти планували роздавати з вантажівок привезену «гуманітарну

допомогу». Згодом активісти з Бердянська [розпочали напівпідпільний](#) порятунковий маріупольців та повернення їх на вільну територію.

В окупованих районах Луганської області люди також виходили на мітинги протесту. У той час, як протестували у Херсоні та Мелітополі, на мітинг [вийшли](#) мешканці міста Білокуракине, які скандували «Луганськ – це Україна!», «Вам тут не раді». У місті Новопсков місцеві двічі [виходили](#) на протест, під час другого мітингу росіяни відкрили прицільний вогонь, кілька людей було поранено.

У деяких інших населених пунктах Луганщини, наприклад, у Старобільську та [Сватовому](#), місцеві мешканці збиралися групами і теж [виходили](#) до місцевих адміністрацій.

У відповідь на масові акції громадського спротиву окупанти вдавалися до «умиротворення» місцевого населення. Набір «інструментів» ідентичний на всіх окупованих територіях – викрадення, обшуки, залякування. За інформацією з окупованих територій, після викрадення до цивільних застосовували не лише психологічний тиск, а й тортури у таємних катівнях. Знаковим стало [викрадення](#) міського голови міста Мелітополя Івана Федорова, якого згодом обміняли на російських військовополонених.

Цивільні акції проти російської окупації мали масовий характер упродовж березня-квітня 2022 року. Проте репресивний апарат, який задіяла окупаційна «адміністрація», врешті позбавив громадян можливості мирно висловлювати свою громадянську позицію. Відтак, публічний протест почав перетікати у форму «тихого» опору, саботажу та бойкоту.

Зміна методів ненасильницьких дій на окупованих територіях

З кінця квітня 2022 р. відкритий вияв незгоди поступово поступається прихованому у вигляді вивішування прапорів, поширення української символіки, розклеювання листівок. Зокрема, у Сімферополі, Херсоні та Мелітополі, [почав](#) діяти рух громадянського спротиву «Жовта стрічка». 25 квітня на своєму Telegram-каналі координатори руху [закликали](#) мешканців вивішувати прапори України та жовті стрічки на вулицях та у людних місцях окупованих міст.

27 квітня у Херсоні «Жовта стрічка» [провела](#) мирну акцію «Херсон – це Україна». За словами організаторів, мітинг став поштовхом до розвитку руху. Згодом жовті стрічки почали з'являтися в Олешках, Мелітополі, Новій Каховці, Бердянську, Ялті, Сімферополі, Керчі, Саках, Донецьку, Луганську, Генічеську, Алушті та інших містах та селах.

Серед інших знакових акцій організованих рухом – [масовий](#) онлайн-мітинг на підтримку Херсона і безстрокова [акція](#) «Стоп Референдум» з метою дискредитації псевдореферендумів на тимчасово окупованих територіях. Крім того, у липні «Жовта стрічка» [почала](#) пропонувати грошову винагороду за корисну інформацію про окупантів. А 5 серпня рух [опублікував](#) «листи любові» від українців до мешканців окупованих територій.

З метою об'єктивного інформування мешканців окупованих територій, 6 серпня рух [запустив](#) газету «Голос Партизана». Перший тираж мав 1200 примірників і був розклеєний по всьому Херсону. 8 серпня газету почали поширювати в окупованому Криму.

До Дня державного прапора 23 серпня мешканці окупованих територій [розвісили](#) патріотичні листівки з написом «Під ним ми здобули незалежність, під ним і знищимо рашизм!». Зокрема, листівки на підтримку України з'явилися на вулицях Нової Каховки, Бердянська, Таврійська та інших населених пунктів, які тимчасово перебувають під російською окупацією.

Попри [переслідування](#) та викрадання російськими військовими місцевих мешканців з проукраїнською позицією, активісти руху «Жовта Стрічка» [продовжують](#) протистояти окупаційній владі та військовим РФ у Херсоні, Мелітополі та Криму.

Серед форм ненасильницького протесту поширюється психологічний тиск на колаборантів. Наприклад, небайдужі громадяни розклеюють біля будинків колаборантів плакати з їхніми фото у трунах та листівки «Розшукується» із сумою винагороди.

Подібні листівки також з'являються на маршрутах патрулювання російських військових. Метою таких дій є демонстрація українського опору. Посилення патрулювання, найнята [колаборантами](#) особиста охорона, свідчить про ефективність таких дій.

Ще однією формою опору є саботаж рішень окупаційної влади. [Дані](#) Міністерства освіти України свідчать, що під час підготовки до нового навчального року у Херсоні із 60 директорів шкіл лише двоє погодилися співпрацювати з росіянами. 1 вересня російські ЗМІ звітували про початок навчання на «звільнених» територіях України. Міноборони Росії [заявило](#) про відкриття 1422 шкіл (тисяча з них - у Донецькій і Луганській областях, 164 - у Запорізькій, 108 - у Херсонській і 72 - в Харківській областях). Однак чимало школярів у Херсоні й Мелітополі на заняття у свої колишні школи не прийшли, обравши дистанційне навчання за українською програмою. Наприклад, на початку вересня мер Мелітополя Іван Федоров [заявив](#), що в місті 14 тисяч школярів почали навчальний рік в українських школах дистанційно.

Більшість підприємців окупованих територій відмовилися працювати за рублі, а голови організації співвласників багатоквартирних будинків не надали списки людей, які виїхали і залишили вільні квартири. Успіхи ЗСУ призвели до того, що мешканці тимчасово окупованих територій почали [масово](#) відмовлятися від рублів. Не допомагає поширенню валюти загарбників навіть створений окупантами «рубльовий патруль».

У багатьох галузях економіки спостерігається кадровий голод. Люди опанували різні методи опору, у тому числі й мовчазну відмову від роботи на захоплених підприємствах. Наприклад, у Мелітополі, де розташовані вагонне та локомотивне депо, [працюють](#) лише 30% залізничників, що заважає росіянам обслуговувати рухомий склад. На Запоріжжі росіяни [намагалися](#) відновити роботу місцевого залізничного комбінату. Працівникам пообіцяли виплачувати 60% їхньої зарплати станом на 23 лютого. Для цього вимагали підписати новий контракт згідно із російським законодавством. Проте жоден із працівників не погодився.

[Дослідження](#) Міжнародного Каталонського Інституту Миру та Міжнародного Інституту Ненасильницької Дії, яке охоплює період від початку війни до 30 червня 2022 року виявило щонайменше 235 випадків ненасильницького спротиву російській окупації, з яких 148 підпадають під категорію «протест», 51 дія - під категорію «відмова від співпраці». Це, та інші дослідження, вказують, що від початку окупації до моменту написання цього звіту активність руху опору постійно зростала. Одним зі

свідчень цього є те, що навіть після проведення псевдореферендумів росіяни так і не змогли налагодити роботу окупаційних «адміністрацій», фактично без бою здали Херсон, а ЗСУ продовжують контрнаступ по усій лінії фронту.

Партизанський рух на окупованих територіях

Більшість українського Півдня російські війська захопили досить швидко: за кілька тижнів наприкінці лютого - на початку березня. Значна кількість проукраїнських мешканців раптово опинилася в окупації. Швидке захоплення Росією півдня України сформувало перед учасниками опору два головні завдання: збір інформації про розташування російських військових баз, складів з боєприпасами, місця дислокації окупантів та їх верифікацію, а також – знищення колаборантів.

За [оцінкою](#) учасника партизанського руху у Донецьку, Героя України Володимира Жемчугова більшість сучасних партизанів – це молоді люди, які вирішили приєднатися до руху опору вже після того, як їхні міста опинилися під окупацією. Їхньою перевагою є те, що ці люди не підпадають під підозру спецслужб РФ – вони мають місцеву прописку, їх немає у списках патріотів, учасників бойових дій чи активістів, за якими росіяни тероризують місцевих жителів.

Зазвичай основними мішенями для представників українського підпілля ставали представники місцевих еліт, які пішли на співпрацю з росіянами в Херсонській та Запорізькій областях (неофіційним центром українського партизанського руху [вважається](#) м. Мелітополь).

За останні місяці в окупованих містах Херсонської області зафіксували десятки вибухів, внаслідок яких загинули чи постраждали місцеві колаборанти. Один з таких випадків трапився у Херсоні 18 червня, коли [стався](#) вибух поряд із автомобілем Євгена Соболева, призначеного російською окупаційною владою керівником «Управління служби виконання покарань». Також було скоєно замах на керівників місцевих окупаційних «адміністрацій» різного рівня. Наприклад, 14 червня біля будівлі обласної «адміністрації» у м. Херсон [підірвали](#) службовий автомобіль экс-мера Володимира Сальдо, призначеного окупантами «головою влади регіону». Перша спроба «замаху» була не вдала, проте пізніше [з'явилися](#) повідомлення про госпіталізацію та введення В. Сальдо в медикаментозну кому.

У червні російські пропагандистські ЗМІ [повідомляли](#) про «замах» на призначеного окупантами так званого «заступника начальника ВДА» окупованої Нової Каховки Херсонської області Віталія Гуру, згодом стало відомо, що він помер. Також був [підірваний](#) автомобіль призначеного російськими військами «глави військово-цивільної адміністрації» Чорнобаївки Юрія Турулева.

З другої спроби [ліквідували](#) колишнього народного депутата України, колаборанта Олексія Ковальова, колишнього заступника голови «військово-цивільної адміністрації Херсонської області» з сільського господарства.

Повідомлення про ліквідацію колаборантів [продовжують](#) з'являтися навіть після проведення псевдореферендумів на захоплених українських територіях та включення їх до складу РФ. Загалом, з початку повномасштабного вторгнення журналісти ВВС [нараховували](#) 13 вбивств і щонайменше 10 замахів, наслідком яких стали поранення зрадників України. Не менш ефективно чиниться психологічний [тиск](#) на окупаційну владу і російських військових.

Не менш активно рух опору допомагає виявляти позиції російських військ та військової техніки. Саме завдяки [партизанам](#) 11 липня ЗСУ знищили російський склад зі зброєю та боеприпасами у Новій Каховці. У вересні-жовтні 2002 р. ЗСУ інтенсивно знищували російські склади та військових у Херсонській області, що також вплинуло на стрімке звільнення Херсона і всієї Миколаївської області 11-12 листопада 2022 р.

Висновки

Рух опору примусовій окупації пройшов два етапи формування. На початку повномасштабної агресії мешканці захоплених територій масово виходили на акції прямої дії, демонструючи таким чином своє ставлення до окупантів. Ті регіони, які традиційно вважалися проросійськими, продемонстрували стійкість духу та яскраву проукраїнську позицію. Численні мітинги збирали таку кількість людей, які раніше ніколи добровільно не спостерігали на цих територіях.

Зростання репресій російських силовиків призвело до зміни форм опору, але не зникнення руху як явища. Від відкритого, публічного протесту він перейшов у «тихий» саботаж, поширення української символіки і листівок. Водночас ненасильницький спротив співіснує з партизанським, збройним протистоянням, який однак, не виходить за межі точкових терактів проти окупантів та колаборантів. До сьогодні переважають ненасильницькі форми опору, спрямовані на демонстрацію незгоди і української присутності на окупованих територіях. Найбільш помітним тут є рух «Жовта стрічка», який виник у квітні 2022 р.

Український рух опору завадив реалізації довгострокових військових і політичних цілей російської влади, серед яких спростування російського нарративу про «звільнення українського народу від нацистської влади» та інституціоналізації військової окупації на окупованих територіях. Крім того, рух опору підриває здатність РФ захищатися від українського контрнаступу, не кажучи вже про проведення власних наступальних операцій і пришвидшує звільнення усіх окупованих територій.

Інтенсивність руху опору стала помітною у [західних](#) ЗМІ. Стійкість українського спротиву свідчить про потребу розширення військово-технічної допомоги Україні. Спільні зусилля представників українського підпілля та професійних військових дозволять пришвидшити перемогу України і унеможливити подальші агресивні дії РФ у Євразії.